

Голові спеціалізованої вченої ради
PhD 15588 у Тернопільському
національному педагогічному
університеті імені Володимира Гнатюка
доктору географічних наук, професору
Царику Любомиру Петровичу

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
**Горошка Артема Артуровича «Функціонування соціальної сфери в межах
міських просторів Західної України на засадах сталого розвитку»,**
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань
10 Природничі науки за спеціальністю 103 Науки про Землю

**Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок із планами і
напрямами науково-дослідних робіт наукових установ і організацій.**
Інтеграція принципів сталого розвитку в систему міського управління зумовлює
переосмислення ролі соціальної сфери як одного з ключових чинників
забезпечення збалансованого розвитку міст. Її функціонування та сучасні
трансформації визначають можливості формування людського потенціалу,
соціальної згуртованості, інклюзивності та стійкості міських просторів. В
Україні такі процеси набувають особливого значення в контексті кардинальних
соціально-економічних, демографічних і просторових трансформацій,
зумовлених викликами війни, масштабною внутрішньою міграцією населення,
релокацією економічної діяльності та зміною функціональних характеристик
міських поселень. Як наслідок, ефективність функціонування соціальної сфери
визначає адаптаційний потенціал міст, рівень їхньої соціальної стійкості та
водночас можливості реалізації засад сталого розвитку.

На особливу увагу заслуговує дослідження соціальної сфери у міських
просторах Західної України, які характеризуються концентрацією внутрішньо
переміщеного населення, релокованих підприємств, посиленням навантаження
на соціальну інфраструктуру та пов'язаними з цим трансформаційними
процесами. Проте ці процеси у різних міських просторах проявляються
нерівномірно, мають ознаки соціально-просторової нерівності як з точки зору
адаптації, так і впровадження пріоритетів відновлення та сталого розвитку. У
цьому відношенні дисертаційна робота Артема Горошка, присвячена
дослідженню особливостей функціонування соціальної сфери у міських
просторах Західної України на засадах сталого розвитку, є актуальною.

Дисертаційна робота Горошка А.А. безпосередньо пов'язана з напрямками наукових досліджень кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, зокрема науково-дослідної роботою «Географічні дослідження суспільних проблем розвитку держави та регіонів».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз дисертації та публікацій Горошка А.А. дає підстави зробити висновок про те, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження є достовірними, достатньо науково обґрунтованими, що підтверджується широким аналізом суспільно-географічних та інших літературних та статистичних джерел (201 найменування). Дослідження спирається на праці українських та зарубіжних дослідників, зокрема, стосовно трансформації міського простору, функціонування та розвитку соціальної інфраструктури, соціальних послуг та соціальної сфери в цілому, а також просторових аспектів досягнення Цілей сталого розвитку.

Обґрунтованість результатів дисертаційної роботи підтверджено їх апробацією на чотирьох наукових заходах – як міжнародних науково-практичних конференціях, так і міжфакультетських навчально-методичних семінарах Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Загальна побудова дисертації Горошка А.А. є логічною, дослідження є завершеним, про що свідчать отримані у відповідності до поставленої мети і наукових завдань результати. Обґрунтованість проведеного дослідження підтверджується коректним застосуванням загальних та конкретнонаукових методів, зокрема, порівняльно-географічного, просторово-аналітичного, математико-статистичного, індексного, картографічного методів. Методика дисертаційного дослідження базується на врахуванні закономірностей та принципів теорії географії та наук про Землю, ключових засад системного, ретроспективного, ситуаційного підходів, концепцій територіальної доступності та соціально-просторової нерівності.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів дослідження. Наукові положення та висновки, представлені у дисертації Горошка А.А., є достовірними та теоретично і методично обґрунтованими. Головні положення наукової новизни одержаних результатів дисертаційного дослідження полягають у тому, що:

- виявлено особливості та рівні відповідності функціонування соціальної сфери міських просторів Західної України вимогам Цілей сталого розвитку (зокрема, цілей 3, 4, 8, 11) з ідентифікацією відповідної просторової моделі (с. 122-125);

- проведено типізацію міських просторів Західної України на основі використання методу кластерного аналізу та ідентифіковано чотири моделі функціонування соціальної сфери міських просторів Західної України – агломераційну, поліцентричну, центр-периферійну та гірсько-периферійну (підрозділ 4.4);

- визначено просторову специфіку демографічного виміру міських просторів як передумови розвитку соціальної сфери в розрізі адміністративних областей Західної України (с. 50-67);

- виявлено особливості функціонування соціальної сфери у міських просторах регіонів Західної України в розрізі освітньо-культурної, фінансово-логістичної, житлово-комунальної, рекреаційної та лікувально-оздоровчої складових на основі обрахунку відповідних індексів та з урахуванням досягнення Цілей сталого розвитку (с. 139-181);

- ідентифіковано територіальні відмінності у рівнях доступності та збалансованості розвитку соціальної сфери міських просторів Західної України (с. 97-101, 107-109, 112-116) та сформульовано закономірності просторової організації сфери послуг міських територій Західної України (с. 118-119).

Стиль викладання дисертації, відповідність її тексту встановленим вимогам. Зміст дисертаційної роботи Горошка А.А. викладений у логічній послідовності, складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура роботи відповідає меті та поставленим завданням, презентує отримані автором наукові результати. Дисертаційна робота за структурою, змістом, обсягом та оформленням відповідає вимогам до написання дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 103 Науки про Землю. Результати досліджень викладені у науково коректному вигляді, основні ідеї аргументовані, текстова і графічна частини роботи оформлені згідно до чинних вимог.

У дисертаційній роботі Горошка А.А. відображені ідеї та напрацювання автора, а змістовні положення і рекомендації сформульовані дисертантом особисто. Загальні висновки рецензованої дисертації містять виклад основних одержаних результатів, а узагальнення є обґрунтованими. Використані у дисертаційному дослідженні ідеї і положення інших науковців мають відповідні посилання та використані з метою аргументування авторських висновків.

Зміст анотації дисертації Горошка А.А. українською та англійською

мовами є ідентичним зі змістом основних положень дисертаційного дослідження. Внесені до неї положення є основними.

Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання. Дисертаційне дослідження Горошка А.А. має науково-теоретичне і практичне значення. Особистий внесок дисертанта у розвиток економічної та соціальної географії полягає у розвитку авторського підходу до дослідження особливостей функціонування соціальної сфери в межах міських просторів макрорегіону та оцінки її ролі у забезпеченні сталого розвитку територій. Виявлені закономірності та тенденції трансформації соціальної сфери у міських просторах Західної України, а також сформульовані в дисертаційній роботі рекомендації можуть бути використані для покращення діяльності органів місцевого самоврядування, зокрема, в процесі розробки стратегій сталого розвитку міст та регіонів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка при викладанні освітніх компонентів професійної підготовки за спеціальністю Е4 Науки про Землю «Економічна оцінка земель», «Територіальне планування адміністративно-територіального устрою», «Планування розвитку територіальних громад» (довідка №826/2202-33 від 15 червня 2026 року) та географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича при викладанні дисциплін «Основи стійкового (збалансованого) розвитку України», «Географія України», «Урбаністика з основами міського планування» тощо (довідка №16/19-2740-26 від 22 червня 2026 року)

Аналіз змісту дисертації. Структура і зміст дисертаційної роботи Горошка А.А. відповідають меті і поставленим завданням, зміст роботи повною мірою презентує отримані автором результати.

У *першому розділі* «Теоретико-методологічні засади дослідження соціальної сфери міських просторів з позиції сталого розвитку» автором було проаналізовано та узагальнено сучасні просторові підходи до дослідження соціальної сфери, розкрито роль території в організації соціальної сфери міських просторів, охарактеризовано чинники доступності соціальних послуг у містах. Окремий акцент зроблено на розгляді предмету дослідження через призму концепцій просторової справедливості, територіальної згуртованості, територіальної доступності (с. 21-22), просторової соціалізації, просторових взаємодій, соціально-просторових мереж, територіальної нерівності (с. 28-29).

Здобувачем запропоновано методичні засади дослідження, що дозволило сформувати теоретичний та прикладний каркас дисертаційної роботи на основі

використання загально- та конкретнонаукових методів. Зокрема, розкрито доцільність застосування методів просторового аналізу, індексного, кластерного аналізу для цілей дослідження.

У *другому розділі* «Передумови функціонування соціальної сфери міських просторів Західної України» автором охарактеризовано історико-географічні особливості формування міських просторів Західної України. Також детально висвітлено демографічні риси міських просторів досліджуваного регіону в контексті досягнення Цілей сталого розвитку. Важливо наголосити на тому, що автор сфокусував увагу й на особливостях впливу економічної діяльності на просторову організацію сфери послуг. Окремий акцент зроблено на створенні демографічно-просторового профілю регіональних центрів Західної України (рис. 2.3, с. 74)

У *третьому розділі* «Особливості організації соціальної сфери в межах міських просторів Західної України» розкрито вплив адміністративно-територіальної реформи в Україні на доступність соціальних послуг у міських поселеннях Західної України. У роботі ідентифіковано три моделі доступності соціальних послуг у містах – агломераційну, поліцентричну та периферійно-дисперсну (с. 101, 137). Розкрито ключові аспекти просторової організації соціальної сфери міських просторів в контексті сталого розвитку (с. 104-106). Автором обраховано індекси концентрації соціальної інфраструктури (с. 110-112) та збалансованості (с. 113-114). Виявлено регіональні відмінності у відповідності організації соціальної сфери в межах міських просторів Західної України Цілям сталого розвитку (с. 124-125). На особливу увагу заслуговує оцінка ролі соціальної сфери щодо спроможності міських територіальних громад досліджуваного регіону (підрозділ 3.3).

Четвертий розділ «Аналіз сучасної просторової організації міських просторів Західної України на засадах сталого розвитку» містить покомпонентний аналіз розвитку соціальної сфери у міських просторах – освітньо-культурних, фінансових, логістичних, житлово-комунальних, рекреаційних та лікувально-оздоровчих послуг. Цікавим узагальненням є типізація міських громад на основі використання кластерного аналізу за показниками функціонування соціальної сфери з урахуванням принципів сталого розвитку (підрозділ 4.4).

Додатки містять інформаційно-статистичні матеріали і представлені 57 таблицями, що покращує розуміння ходу та висновків дисертаційного дослідження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях.

Результати дисертаційного дослідження відображено у 8 наукових працях, у тому числі у 4 статтях у наукових фахових виданнях України категорії Б, що розкривають основний зміст дисертації, та 4 публікаціях апробаційного характеру. Вони достатньою мірою відображають основні наукові положення і висновки дисертації. З наукових публікацій, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих досліджень автора.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції. При загальній позитивній оцінці дисертаційної роботи Горошка А.А. слід звернути увагу на дискусійні положення та зауваження, які вимагають додаткових пояснень здобувача.

1. У дисертаційній роботі відсутнє чітке трактування та розмежування понять соціальної сфери, сфери послуг, соціальної інфраструктури та соціальних послуг. Наприклад, на с. 19 автор зазначає, що соціальної сфера – це «не лише сукупність інституцій (освіта, охорона здоров'я, культура, соціальний захист)», натомість на с. 22 пише, що соціальна сфера є «складовою інфраструктури міських поселень». Тобто не зрозуміла позиція автора, чи соціальна сфера включає соціальну інфраструктуру чи є її частиною. Серед ключових індикаторів автор обґрунтовує показник середнього часу доступу до центрів надання послуг (с. 107) та індекс концентрації соціальної інфраструктури (с. 110), фактично розглядаючи соціальну сферу через призму розміщення закладів соціальної інфраструктури та надання послуг.

2. Методичні засади дослідження логічно було б зосередити у відповідному підрозділі 1.4 «Методологія дослідження». Проте у попередньому підрозділі 1.2 автор вже розпочинає дискусію про доцільність застосування певних методів та формування методології дослідження соціальної сфери міських просторів (с. 25-27). І надалі у розділах 2, 3 та 4 неодноразово повертається до опису тих чи інших методичних аспектів дослідження. Водночас у тексті дисертації не наведено результати застосування окремих із задекларованих методів, наприклад «аналізу гарячих точок (hot spot analysis)» чи оцінки просторової автокореляції (с. 37).

3. Територіальні відміни показника щільності населення у міських просторах потребує більш ґрунтовної і деталізованої інтерпретації (с. 53-66), оскільки даний показник не завжди відображає реальний стан речей (коли до території міста включаються сільські території чи сільськогосподарські землі). Незрозумілою є доцільність обрахунку також показника демографічного

навантаження на територію, який фактично дублює показник щільності населення (с. 116).

3. Окремі положення повторюються у різних підрозділах. Наприклад, до обґрунтування впливу рельєфу на розвиток соціальної сфери (а точніше доступність закладів соціальної інфраструктури) дисертант повертається кілька разів у різних частинах роботи (с. 40, 87-88, 104 тощо).

4. У дисертаційній роботі наявні певні концептуальні та методичні суперечності. Наприклад, на с. 76 зазначається, що досліджуваний регіон має постіндустріальний характер, але одразу після цього пояснюється, що частка високотехнологічних галузей є низькою. Виникає логічне питання, на підставі яких критеріїв регіон віднесено до постіндустріального типу? Доречніше вести мову про окремі ознаки постіндустріального розвитку (чітко їх окресливши), а не про сформований постіндустріальний характер регіону. У різних частинах роботи одній й ті самі міста автор відносить до різних категорій за чисельністю населення. У табл. 2.4 (с. 54) міста з населенням понад 200 тис. віднесено до дуже великих (зокрема, Рівне, Тернопіль, Івано-Франківськ), а згодом ці ж міста названо середніми (с. 129). Варто було б спиратися на один принцип, зокрема, відповідно до ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування та забудова територій». Автор інколи плутає поняття регіональних центрів і центрів у межах регіону, називаючи їх також регіональними центрами. Наприклад, міста Борислав чи Шептицький навряд чи можна вважати регіональними центрами, як це зазначає автор на с. 56.

5. Для оцінки територіальної доступності дисертант використовує показник середнього часу доступу до послуг. Варто було б пояснити, за якими даними він визначався – доступу з використанням автомобілів чи громадського транспорту? Ці показники можуть суттєво відрізнятися і вказувати на соціально-просторову нерівність та несправедливість у міських просторах.

6. В умовах повномасштабної війни та вимушеного переселення населення окрему увагу варто було б приділити впливу пошкоджень соціальної інфраструктури внаслідок урбіциду, зростанню навантаження на соціальну сферу міських просторів Західної України внаслідок прийняття вимушених переселенців, а також релокації закладів соціальної інфраструктури до регіону.

7. На рис. 3.2 «Показник просторової сталості міських просторів Західної України» (с. 121) відсутнє посилання в тексті. Проте він потребує додаткових пояснень та інтерпретації.

8. У роботі наявні окремі граматичні та стилістичні огріхи. Прізвища одних зарубіжних вчених, яких цитує дисертант, зазначено українською, інших – англійською. Доцільно використовувати єдиний принцип.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Горошка Артема Артуровича на тему «Функціонування соціальної сфери в межах міських просторів Західної України на засадах сталого розвитку» є самостійним завершеним науковим дослідженням, що виконане на актуальну тему, відповідає принципам академічної доброчесності, містить наукову новизну та обґрунтовані практично значимі результати, які в сукупності вирішують важливе науково-практичне завдання.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 103 Науки про Землю галузі знань 10 Природничі науки та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 341, від 19.05.2023 р. № 502 та від 03.05.2024 р. № 507), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 (зі змінами), а її автор, Горошко Артем Артурович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 10 Природничі науки за спеціальністю 103 Науки про Землю.

Офіційний опонент:

доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної
та соціальної географії
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Костянтин МЕЗЕНЦЕВ

ПІС
ВЧЕ
КАРАУ

13.07.26

